

LASHKAR BEKLARBEGI VA UNING FAOLIYATIGA DOIR AYRIM
MULOHAZALAR

Xolmatov Abdulbosid Abdurashid o'g'li
Qo'qon temir yo'l texnikumi tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Maqolada Qo'qon xonligining davlat arbobi, ba'zi tanaffuslar bilan 1810-yildan 1842-yilgacha Toshkent hokimi bo'lgan Lashkar beklarbegining faoliyati ilmiy manbalar, ilmiy asarlar va monografiyalar asosida yoritilgan. Maqolada Lashkar beklarbegining Qo'qon xonligining siyosiy hayotida tutgan o'rni tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *Qo'qon xonligi, Toshkent, devonbegi, qo'shbegi, beklarbegi, Beklarbegi madrasasi.*

Аннотация: *В статье на основе научных источников, научных трудов и монографий описывается деятельность Лашкара Бекларбега, государственного деятеля Кокандского ханства, который был правителем Ташкента с 1810 по 1842 год с некоторыми перерывами. В статье анализируется роль Лашкара Бекларбега в политической жизни Кокандского ханства.*

Ключовые слова: *Кокандское ханство, Ташкент, деванбеги, кошбеги, Бекларбеги, медресе Бекларбеги.*

Annotation: *The article describes the activities of Lashkar Beklarbegi, a statesman of the Kokand Khanate, who was the governor of Tashkent from 1810 to 1842 with some breaks, based on scientific sources, scientific works and monographs. The article analyzes the role of Lashkar beklarbegi in the political life of Kokand Khanate.*

Key words: *Kokand Khanate, Tashkent, devanbegi, koshbegi, beklarbegi, Beklarbegi madrasa.*

XIX asrda Toshkent shahri poytaxt Qo'qondan keyin ikkinchi o'rindagi muhim siyosiy, iqtisodiy, madaniy va harbiy-strategik markazlardan sanalgan. Toshkent voaha va Dashti Qipchoqning poytaxti sifatida katta mavqega ega bo'lib, bu shahar orqali Dashti Qipchoq va Rossiyaga boradigan karvon yo'llari o'tgan. Toshkent hokimligiga devonbegi, dodxoh, mehtar, ponsadboshi amalidagi xonning ishonchli kishilari yoki o'g'illari hamda aka-ukalari tayinlangan va ular o'z mansablaridan tashqari in'om etilgan darajalarga ham ega bo'lganlar. Qo'qon xonligining siyosiy boshqaruv tizimida Toshkent va Dashti Qipchoq mulkida ba'zi tanaffuslar bilan 1810-yildan 1842-yilgacha hokim bo'lgan Lashkar beklarbegi sezilarli ta'sir kuchiga ega bo'lgan.

Lashkar beklarbegining asl ismi G'ulomshoh bo'lgan. U tarixda Lashkar beklarbegi ismi bilan mashhur bo'lgan. Lashkar beklarbegi (G'ulomshoh) asli Olimxonning chitrollik (Afg'onistonning Chitrol viloyati) g'ulomi bo'lib, keyinchalik devonbegi, qo'shbegi, beklarbegi unvonlarini olgan³. 1809-yilda Toshkent Qo'qon xoni Olimxon qo'shini tomonidan qayta ishg'ol etildi. Olimxon 1809/1810-yillarda avval Sayid Alibek parvonachini, 1810-yilda o'z

³ Sultonov O'ktambek Abdulg'aniyevich. Muhammad Solihxo'ja va uning «Tarixi jadidayi Toshkand» asari / —T.: «O'zbekiston». 2009. – B. 109.

o'g'li Shohruxbekni Toshkent hokimi, Lashkar beklarbegini esa uning bahodirboshisi etib tayinladi⁴.

Umarxon hukmronligi davrida (1810-1822) Toshkent va Chimkent qayta bo'ysundirildi. Mirzo Olim Mahmud hoji o'zining «Tarixi Turkiston» asarida [Umarxonni](#) Toshkent zodagonlari sovg'alar bilan dabdabali kutib olishganligi, Lashkar devonbegi va uning o'g'illari xon tomonidan alohida taqdirlanganligi haqida ma'lumot beradi⁵. Umarxon Lashkar devonbegiga [qo'shbegi](#) unvonini bergan. Shu o'rinda qo'shbegi unvoniga biroz to'xtalsak maqsadga muvofiq bo'ladi. Qo'shbegi – harbiy qo'shinning boshlig'i, yurish va jang vaqtlarida berilib, uning egasi mingboshilik unvonini olishga da'vo qilardi. Qo'shbegi mansabiga ko'tarilgan zot alohida viloyatga ham hokim bo'lishi mumkin bo'lgan⁶. Toshkentda 1816-1819/1820-yillarda Lashkar beklarbegi ismi bilan tanilgan G'ulomshoh Chatroriy hokim bo'lgan⁷.

1816-yil [Turkiston](#) shahrini Umarxon tomonidan egallanishida Lashkar qo'shbegi muhim rol o'ynagan. Lashkar qo'shbegi qozoqlardan tashkil topgan qo'shini bilan 1818-yilda Umarxonning [O'ratepa](#) va [Jizzaxga](#) (1819) qilgan yurishida qatnashgan⁸.

Manbalardan ma'lumki, 1819/1820-1823-yillarda Toshkentni ba'zi uzilishlar bilan Abdullabek (Abdullohxon) ibn Umarxon, amalda esa Lashkar beklarbegi boshqargan⁹. Bu haqida Amir Umarxonning jiyani bo'lgan tarixnavis Muhammad Hakimxonto'raning «Muntaxab at-tavorix» asarida quyidagi ma'lumotlar uchraydi: “O'shanda amir Umarxon ko'ngliga qadrdon farzandi Abdullohxonni to'y-tomosha bilan mazkur mamlakat taxtiga o'tqazish va hukumat ishlarini boshqarib turishni g'ulomlaridan eng kichigi Lashkar qo'shbegigi topshirish istagi keldi. Chunki, Abdullohxon hali deyarli bolakay bo'lib, o'n to'rt yoshdan oshmagan edi”¹⁰. Abdullabekni Muxammad Alixon o'ldirgach, 1835-yilgacha Lashkar beklarbegining o'zi yana shahar va Dashti Qipchoqqa voliy bo'lgan. Abu Ubaydulloh Toshkandiy o'zining «Xulosat ul-ahvol» asarida bu shaxs haqida katta samimiyat bilan yozgan. Uning hukmronlik davri Muhammad Hakimxon, Muhammad Solihxo'ja Toshkandiy, Abu Ubaydulloh Toshkandiy va boshqa qo'qonlik muarixlarning asarlarida keng yoritilgan¹¹.

1830-yil sentabrda Lashkar qo'shbegi 15 ming qo'shini bilan [Muhammad Alixonning Qashqarga](#) qilgan yurishida ishtirok etgan. Qo'qon qo'shini [Sharqiy Turkistondagi Yangi Hisor, Yorkend, Xo'tan shaharlarini egallab Oqsuv va Uchturfonga](#) qadar yetganlar, ko'p qiyinchiliklardan so'ng Qashqar viloyatidagi [Gulbog'ni](#) qamal qilishgan. 3 oy davom etgan qamaldan so'ng, ko'p sonli [Xitoy](#) qo'shini yaqinlashayotganidan xabar topgan

⁴ Sh.Vohidov, «Qo'qon xonligida tarixnavislik». – T.: «Akademnashr», 2010. – B. 52.

⁵ Mirzo Olim Mahmud hoji «Tarixi Turkiston». «Yangi asr avlodi», 2009. – B. 85-86.

⁶ Shodmon Vohidov, Rahbar Xoliqova. «O'rta Osiyo xonliklari davlat boshqaruvi tarixidan» (XIX – XX asr boshlari). «Yangi asr avlodi», 2006. – B. 11.

⁷ Sh.Vohidov, «Qo'qon xonligida tarixnavislik». – T.: «Akademnashr», 2010. – B. 55.

⁸ O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. 5-jild. – T.: «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2003. – B. 238.

⁹ Sh.Vohidov, «Qo'qon xonligida tarixnavislik». – T.: «Akademnashr», 2010. – B. 55.

¹⁰ Muntaxab at-tavorix: (Xo'qand va Buxoro tarixi, sayohat va xotiralar) / Muhammadhakimxon to'ra: fors-tojik tilidan tarj., muqaddima, izohlar va ko'rsatkichlar muallifi Sh.Vohidov. - T.: «Yangi asr avlodi», 2010. – B. 404-405.

¹¹ Sh.Vohidov, «Qo'qon xonligida tarixnavislik». – T.: «Akademnashr», 2010. – B. 55.

qo'qonliklar 70 ming qashqarlikni o'zlari bilan olib qaytganlar. Lashkar qo'shbegi ularning bir qismini Toshkentga keltirib joylashtirgan (shaharning [Qashqar mahallasi](#) nomi shundan)¹².

1835-yilda Lashkar qo'shbegi «beklarbegi» unvonini olgan bo'lib, bu unvonni xonlikda juda kam amaldorlar olgan. Tarixchi olim Sh. Mahmudovning yozishicha, 1831-yilda Muhammad Alixon tomonidan yangi unvon joriy qilingan. Bu beklarbegi unvoni bo'lib, u faqat Toshkent viloyati hokimiga berilgan. Ushbu mansabdor bir qator imtiyozlarga ega bo'lgan, jumladan, unga xonlikning shimoliy hududlaridagi ma'muriy birliklar ustidan nazorat qilish vazifasi topshirilgan¹³.

Lashkar beklarbegi davrida Toshkentda keng ko'lamda obodonchilik, qurilish ishlari amalga oshirilgan. Lashkar beklarbegi Muhammad Alixon buyrug'i bilan Toshkent devorlarini ta'mirlab, O'rda atrofida xandaq qazdirgan hamda shahar atrofida bo'sh yotgan yerlarni o'zlashtirib, shaharda madrasa, karvonsaroy, rabot va tegirmonlar qurdirgan¹⁴. 1838-1840-yillarda Toshkent hokimi Lashkar beklarbegi tomonidan Beklarbegi madrasasi qurilgan bo'lib, 2 qavatli, 58 hujradan, boshqa ma'lumotlarga ko'ra 59 hujradan, bir masjid va darsxonadan iborat bo'lgan. Lashkar beklarbegi shahar Registonida qurdirgan karvonsaroyini ushbu madrasaga vaqf qilgan. Arxiv ma'lumotlariga qaraganda, 1868-yilda shahardagi Zakotxona, Mahramboshi va Xishtin saroy (karvonsaroy)lari mazkur madrasaning vaqf mulki bo'lib, ulardan 500 tilla, yuz do'kondan 30 tilla, bir tegirmondan 12 tilla, jami 542 tilla madrasa xarjlariga sarflangan. Mazkur madrasaning shimol tomoni ro'parasida, Katta ko'cha tomonida Fo'lodboy Tinchbofiy jome masjidi, sharq tomonda esa Jo'bo (Eski Jo'va) mavzeidagi O'razaliboy jome masjidi bo'lgan. Madrasa binosi shahardagi chiroyli inshootlardan biri bo'lib, 1873-yilda Toshkentga kelgan amerikalik sayyoh Yu. Skayler uni Toshkentdagi eng ko'rkam madrasa deb tilga olgan edi¹⁵. Afsuski, Beklarbegi madrasasi hozirgi vaqtgacha saqlanmagan, 1930-yillarda bolsheviklar dinga qarshi kurash shiori ostida Beklarbegi madrasasini buzib tashlashgan.

Qo'qon xoni Muhammadalixon (1822-1841) o'z hukmronligining oxirgi yillarida xonlikdagi ichki nizolar sababli Lashkar beklarbegini Toshkent va Dashti Qipchoq hokimligidan olib, 1841-yilning dekabr - 1842-yil may oylari davomida Toshkent mulkini boshqarishni ukasi Sulton Mahmudxonga topshirgan edi. Ammo, Muhammadalixon vujudga kelgan aholi noroziligini tinchitish uchun 1842-yilning boshlarida Marg'ilonda hokim bo'lib turgan Lashkar beklarbegini yana qayta Toshkentga hokim etib tayinlashga majbur bo'lgan. Lashkar beklarbegi Toshkentga kelgach, Qo'qon itoatidan chiqqan ko'chmanchi aholiga qarshi qo'shin tortib, Pishpak (hozirgi Bishkek) qal'asiga borgan va u yerda hokim Yodgorbek bilan til biriktirib, elatiya oqsoqollari bilan bitim tuzish hamda o'lkani qayta Toshkent itoatiga kiritishga muvaffaq bo'lgan¹⁶.

¹² O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. 5-jild. – T.: «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2003. – B. 238.

¹³ Mahmudov Sh.Y. Qo'qon xonligining ma'muriy-boshqaruv tizimi (1709-1876). Tarix fanlari nomzodi...dis. – T.: 2007. – B. 100.

¹⁴ Sultonov O'ktambek Abdulg'aniyevich. Muhammad Solihxo'ja va uning «Tarixi jadidayi Toshkand» asari / —T.: «O'zbekiston». 2009. – B. 109.

¹⁵ Sultonov O'ktambek Abdulg'aniyevich. Muhammad Solihxo'ja va uning «Tarixi jadidayi Toshkand» asari / —T.: «O'zbekiston». 2009. – B. 153.

¹⁶ Mamadaliyev Xushnudbek Islomjonovich / Farg'ona vodiysi shaharlari tarixi (XIX – XX asr boshlari) / monografiya – T.: «Fan ziyosi», 2022. – B. 23.

«Muntaxab ut-tavorix» asarida Muhammad Alixon tomonidan Lashkar beklarbegi Mahmud dasturxonchi, xonning o'g'li Muhammad Aminbeklar bilan amir Nasrullo huzuriga ikkinchi bor elchi qilib yuborilganda amir buyrug'i bilan qatl etilgani ta'kidlansa-da, Muhammad Solihxo'ja Lashkar beklarbegining 1845-1846-yil voqealari chog'ida Buxorodan Salimsoqxon bilan birga Chordaraga ketganini va Musulmonqul mingboshi va Xudoyorxonning Toshkentga yurishida shahar mudofaasida qatnashganini qayd etgan¹⁷.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, Lashkar beklarbegi Qo'qon xonligidagi mashhur davlat arbobi va sarkardalaridan biri bo'lgan. Lashkar beklarbegi [Qo'qon xonligi](#) davrida yuqori lavozimlarni egallagan. Toshkent va Dashti Qipchoq mulkida ba'zi tanaffuslar bilan 1810-yildan 1842-yilgacha hokim bo'lgan Lashkar beklarbegining Toshkent hokimi sifatidagi asosiy vazifasi Toshkent hamda qozoq va qirg'izlar sarhadlaridagi osoyishtalikni saqlash, yillik soliq va yig'imlarni o'z vaqtida xonga yetkazib berish bo'lgan. Lashkar beklarbegi Toshkent hokimlari ichida eng e'tiborlilaridan bir bo'lib, u turli vaqtlarda xonlikdagi siyosiy vaziyatga o'z ta'sirini o'tkaza olgan. Masalan, Lashkar beklarbegi Muhammad Alixonning Qashqarga yurishida Toshkent qo'shiniga bosh qo'mondonlik qilgan. Lashkar beklarbegi kabi mashhur davlat arboblari faoliyatini o'rganish Qo'qon xonligi siyosiy tarixini yoritishda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mahmudov Sh.Y. Qo'qon xonligining ma'muriy-boshqaruv tizimi (1709-1876). Tarix fanlari nomzodi...dis. - T.: 2007.
2. Mamadaliyev Xushnodbek Islomjonovich / Farg'ona vodiysi shaharlari tarixi (XIX - XX asr boshlari) / monografiya - T.: «Fan ziyosi», 2022.
3. Mirzo Olim Maxmud hoji «Tarixi Turkiston». «Yangi asr avlodi», 2009.
4. Muntaxab at-tavorix: (Xo'qand va Buxoro tarixi, sayohat va xotiralar) / Muhammadhakimxon to'ra: fors-tojik tilidan tarj., muqaddima, izohlar va ko'rsatkichlar muallifi Sh.Vohidov. - T.: «Yangi asr avlodi», 2010.
5. Sultonov O'ktambek Abdulg'aniyevich. Muhammad Solihxo'ja va uning «Tarixi jadidayi Toshkand» asari / —T.: «O'zbekiston». 2009.
6. Shodmon Vohidov, Rahbar Xoliqova. «O'rta Osiyo xonliklari davlat boshqaruv tarixidan» (XIX - XX asr boshlari). «Yangi asr avlodi», 2006.
7. Sh.Vohidov, «Qo'qon xonligida tarixnavislik». - T.: «Akademnashr», 2010.
8. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. 5-jild. - T.: «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2003.

¹⁷ Sultonov O'ktambek Abdulg'aniyevich. Muhammad Solihxo'ja va uning «Tarixi jadidayi Toshkand» asari / —T.: «O'zbekiston». 2009. – B. 109.